

Alicja Potorska

Promotor pracy: Profesor dr hab. Maria Deptuła, Kierownik Katedry Pedagogiki Opiekuńczej i Profilaktyki Społecznej. Promotor pomocniczy pracy: dr Blanka Poćwiardowska, adiunkt w Katedrze Pedagogiki Opiekuńczej i Profilaktyki Społecznej

Tytuł pracy: Diagnoza warunków tworzonych dzieciom w wieku poniemowlęcym w wybranych placówkach wczesnej opieki i edukacji a rozwijanie przez nie autonomii i samoregulacji.

Streszczenie pracy

Uzasadnienie dla prowadzenia badań prezentowanych w pracy zostało sformułowane na podstawie wniosków z systematycznego przeglądu literatury. Ustalono, że wielu badaczy sygnalizuje pilną potrzebę prowadzenia badań diagnostycznych w tym obszarze. Według Anny Blumsztajn (2010) w literaturze brakuje wyczerpujących informacji dotyczących warunków rozwoju psychospołecznego tworzonych małym dzieciom w różnych środowiskach, ponieważ nie są diagnozowane. O znaczeniu wczesnej edukacji dla wszechstronnego rozwoju małego dziecka i potrzebie prowadzenia badań w obszarze wczesnej opieki i edukacji pisały między innymi: Lucyna Telka (2009), Jolanta Zwiernik (2012), Anna I. Brzezińska, Magdalena Czub i Karolina Appelt (2012), Elżbieta Hornowska, A. I. Brzezińska, Karolina Appelt i Katarzyna Kaliszewska-Czeremska (2014), Elżbieta Wieczór (2014). Badaczki wskazywały na niedostatek badań nad funkcjonowaniem placówek wczesnej edukacji i opieki, codziennością dzieci objętych zinstytucjonalizowanymi formami opieki oraz wiedzy na temat przebiegu rozwoju dzieci do nich uczęszczających, co ogranicza wypełnianie funkcji wychowawczej i edukacyjnej przez te placówki. Prowadzenie takich badań jest ważne dla rozwijania systemu wczesnej opieki i edukacji z uwagi na jednostkowe i społeczne korzyści wynikających z wysokiej jakości, zintegrowanego systemu wczesnej opieki i edukacji. Jednostkową korzyścią jest rozwijanie przez dzieci zdolności do samoregulacji, która jest niezbędna dla udanego przebiegu rozwoju nie tylko emocjonalnego, ale też poznawczego i społecznego. Co zwiększa szanse dziecka na pomyślny przebieg uczenia się przez całe życie (Brzezińska, 2012). Według Eugenii Potulickiej (2014) taką korzyścią jest także wyrównywanie dystansu, w różnych dziedzinach, dzielącego dzieci zagrożone wykluczeniem społecznym, od rówieśników wychowujących się w bardziej sprzyjających warunkach. Z tych korzyści wynikają korzyści społeczne i oscylują wokół zmniejszenia nakładów finansowych z budżetu państwa na rzecz opieki społecznej, zdrowotnej, działań w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych oraz sądownictwa. Z tych naukowych i społecznych powodów uznano za ważne i pilne opracowanie

koncepcji diagnozy warunków rozwoju psychospołecznego tworzonych dzieciom w wieku poniemowlęcym w wybranych środowiskach wczesnej opieki i edukacji i jej empirycznej weryfikacji.

Przedmiotem prezentowanych w pracy badań uczyniono:

- 1) warunki rozwoju psychospołecznego tworzone dzieciom w wieku poniemowlęcym w środowiskach wybranych placówek wczesnej opieki i edukacji, w szczególności: warunki przestrzenne, warunki materialne oraz warunki społeczno-emocjonalne;
- 2) osiągnięcia rozwojowe, rozumiane jako efekt rozwoju przebiegającego w wymienionych warunkach. Postawiono w pracy cel teoretyczno-poznawczy dotyczący wzbogacenia teorii pedagogiki opiekuńczej i teorii wychowania o wiedzę dotyczącą warunków rozwoju psychospołecznego tworzonych dzieciom w wieku poniemowlęcym w wybranych placówkach wczesnej opieki i edukacji i ich znaczenia dla efektów rozwoju tych dzieci w zakresie autonomii i samoregulacji. Sformułowano też cele wdrożeniowo-praktyczne zakładające:
 - 1) dostarczenie praktykom wiedzy dotyczącej tworzenia dzieciom w wieku poniemowlęcym w placówkach wczesnej opieki i edukacji warunków przestrzennych, materialnych i społeczno-emocjonalnych sprzyjających ich rozwojowi psychospołecznemu.;
 - 2) opracowanie i udostępnienie praktykom narzędzi do badania tych warunków oraz narzędzi do oceny osiągnięć rozwojowych w zakresie autonomii i samoregulacji dzieci w wieku poniemowlęcym. Główny problem badawczy postawiony w pracy brzmi: Jakie warunki rozwoju psychospołecznego tworzone są dzieciom w wieku poniemowlęcym w wybranych placówkach wczesnej opieki i edukacji i jakie mają one znaczenie dla wybranych efektów rozwoju psychospołecznego tych dzieci?

W badaniach posłużono się metodą monografii pedagogicznej i przyjęto technikę ustrukturalizowanej obserwacji bezpośredniej i pośredniej. Badania podłużne z dwoma pomiarami zmiennych w odstępie sześciu miesięcy były prowadzone w strategii ilościowej. W celu poznania warunków rozwoju psychospołecznego opracowano i zastosowano 3 narzędzia: schedułę do oceny warunków przestrzennych zbudowaną z 52 pozycji rozmieszczonych na 4 podskalach, schedułę do oceny warunków materialnych składającą się z 65 pozycji umieszczonych na 6 podskalach oraz schedułę do oceny warunków społeczno-emocjonalnych zbudowaną z 171 pozycji umieszczonych na 6 podskalach. Do oceny osiągnięć rozwojowych dzieci przygotowano i zastosowano dwa narzędzia: *Arkusz do obserwacji efektów rozwoju w zakresie autonomii u dzieci 2-3 – letnich (AOA)* zbudowany z 28 twierdzeń rozmieszczonych

na 5 podskalach i *Arkusza do obserwacji efektów rozwoju w zakresie samoregulacji u dzieci 2-3 letnich (AOS)*, składający się z 19 twierdzeń tworzących 5 podskal. Oceny obserwowanych zachowań dokonuje się, w obu narzędziach, na 5-stopniowej skali z odpowiedziami - *zawsze, często, czasami, rzadko, nigdy*. Na podstawie danych zebranych podczas badań przeprowadzono ocenę wartości psychometrycznych narzędzi do badania osiągnięć rozwojowych dzieci w wieku poniemowlęcym.

Próba badawcza została dobrana celowo, a przyjętym kryterium był wiek dzieci i różniące placówki elementy przyjętej i realizowanej w nich koncepcji pracy z małymi dziećmi. Badania przeprowadzono w 4 wybranych placówkach wczesnej opieki i edukacji, w 10 wybranych z nich grupach prowadzono obserwację tworzonych warunków rozwoju psychospołecznego. W I pomiarze objęto obserwacją pośrednią 132, a w II pomiarze 131 dzieci w wieku poniemowlęcym. Dane zebrane przy zastosowaniu *Arkusza do obserwacji efektów rozwoju w zakresie autonomii u dzieci 2-3 – letnich* i *Arkusza do obserwacji efektów rozwoju w zakresie samoregulacji u dzieci 2-3 letnich*, pozwoliły na ocenę zmian w zakresie rozwoju autonomii i samoregulacji u tych dzieci. Na podstawie danych z obserwacji bezpośredniej dotyczącej warunków przestrzennych, materialnych i społeczno-emocjonalnych metodą analizy skupień utworzono trzy grupy środowisk tworzonych dzieciom w badanych placówkach określając i opisując je jako dostateczne, dobre i bardzo dobre warunki do rozwijania autonomii i samoregulacji przez dzieci. Zebrane dane pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze i przyjęcie, że warunki przestrzenne oraz materialne tworzone w tak wyodrębnionych grupach różnicują w sposób istotny statystycznie zmiany zachodzące w zakresie poziomu autonomii osiąganego przez dzieci. Nie stwierdzono natomiast takiej zależności w przypadku warunków społeczno-emocjonalnych.. Badania ujawniły, że warunki przestrzenne, materialne i społeczno-emocjonalne istotnie statystycznie różnicują zmiany zachodzące w zakresie poziomu samoregulacji..

W przeprowadzonych badaniach określono wskaźniki wartości psychometrycznych narzędzi do badania osiągnięć rozwojowych dzieci w wieku poniemowlęcy w zakresie autonomii i samoregulacji, dostarczając praktykom wartościowych narzędzi do monitorowania przebiegu rozwoju małych dzieci. Opracowano rekomendacje dla praktyki edukacyjnej dotyczące tworzenia w placówkach wczesnej opieki i edukacji warunków przestrzennych, materialnych i społeczno-emocjonalnych sprzyjających rozwojowi dzieci w wieku poniemowlęcym.